

Eski Sovyetler Birliđi'ndeki Alfabe Politikası ve Bugün

Timur Kocaoğlu*

Sovyetler Birliđi kurulurken Lenin ve Stalin için en güç sorun Türklerin bir birlik kurabilme tehlikesiydi. Böyle bir Türk birliğinin kurulabileceğini de 1917-1923 arasındaki olaylarda gördüler. Bolşevikler 1917 Rus Devriminin daha ilk aylarında Çar taraftarı Beyaz Ruslara karşı savaşırken, Eski Çarlık topraklarındaki Türkleri kendi yanlarına çekebilmek için Kasım 1917'de Lenin ve Stalin'in imzalarıyla bir çağrı yayınlayarak, Müslümanlar ve Türklerle kendi kaderlerini kendileri belirlemeleri için kendi devletlerini kurabileceklerini açıkladılar.

Bu çağrıya uyan Türkler de kendi özerk hükümet ve bağımsız devletlerini 1917 Aralık ayından başlayarak 1920'ye kadar arka arkaya ilan ettiler: 1917 Kırım-Tatar Muhtariyeti, 1917 Türkistan Muhtariyeti, 1917 Alař-Orda Muhtariyeti, 1918 Bütün Rusya Türk-Tatar Muhtariyeti, 1918 bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti, yine bağımsız 1920 Buhara Cumhuriyeti ile 1920 Harezmi Cumhuriyeti.

Ancak Beyaz Rus birliklerini imha eden Bolşeviklerin liderleri Lenin ve Stalin Türklerin bu özerk hükümet ve bağımsız cumhuriyetlerini artık ortadan kaldırma zamanı geldiğine karar vererek Kızıl Orduyu onların üzerlerine göndererek 1918-1920 yılları arasında Kırım, Tatar özerk hükümetleriyle Azerbaycan cumhuriyetini ortadan kaldırdılar ve Buhara ile Harezmi Cumhuriyetini ise ancak 1924'te son verdiler.

Bu dönemde iki inanmış Komünist Türk lideri Tatar Türklerinden Sultan Galiyev ile Kazak Türklerinden Turar Rıskulov ise, Lenin ve Stalin'i çok ürküten projelerle orta çıkmışlardı: Sultan Galiyev eski Çarlık topraklarındaki bütün Türkleri bir Komünist Turan Devleti içinde birleştirmek, Turar Rıskulov ise Türkistan'da bir Türkistan Komünist Partisi ve Türkistan Sosyalist Devleti kurmak istiyordu. Bunu çok tehlikeli bulan Lenin ve Stalin bu iki Türk komünist teorisyeni ve önderini önce saf dışı ettiler ve Lenin'in ölümünden sonra Stalin her ikisini daha sonra öldürttü.

Türk aydınları arasındaki Türklük bilincini yakından bilen Stalin Türklerin bir daha birleşmemeleri için en iyi planın Türkleri boy ve kabilelere ayırarak her birine ayrı ayrı yazı dilleri verme, bunun içinde onların alfabelerini değiştirme olduğuna karar vermişti. Ancak, bu planını aşamalı olarak uygulayacaktı. Önce Türkistan'dan başladı işe ve Türkistan'daki etnik olmayan üç devleti (Moskova'ya bağlı Türkistan Sovyet Cumhuriyeti ile Moskova'dan bağımsız Buhara ve Harezmi Cumhuriyetlerini) ortadan kaldırarak, 1925 yılında Türkistan'ı 5 etnik Sovyet cumhuriyetine böldü: Özbekistan Sovyet Cumhuriyeti ile Tacikistan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan Sovyet Özerk cumhuriyetleri (daha sonra 1929-1936 arasında bu 4 özerk cumhuriyete tam Sovyet cumhuriyeti statüsü verildi).

Stalin Türklerin alfabetesini hemen Arapçadan Rus Kiril alfabetesine değiştiremedi. Sovyetler Birliđindeki Türk aydınları Geleneksel Arap alfabetesinin Türk lehçelerine uygun olmadıklarını bildiklerinden onların isteğiyle, önce Geleneksel Arap Alfabeti ıslah edilerek ona Türkçe ı, ö, ü, é (kapalı e) ve e (açık e) seslerini de çeşitli hareke ve harf kombinasyonlarıyla karşılayan yeni Arap harfleri yaratıldı ve SSCB içindeki bütün Müslüman Türkler bu Türk fonetiğine uygun Yeni Arap Alfabetesini 1921-1926 yılları arasında kullandılar (Çuvař, Yakut, Altay, Hakas, Tuva gibi Müslüman olmayan Türkler ise bu yeni Arap alfabetesini kullanmadılar).

Daha önce 1926'da Bakü'de yapılan Müslüman Dođu Halkları Kurultayında Türk aydınları Latin alfabetesine ilgi duymışlardı. SSCB'deki bütün Türkler (Müslüman ve Hristiyan hepsi) 1926-1938 arasında tek bir Ortak Latin alfabetesini kullandılar (Arap alfabetesinden rahatsız olan Stalin de bu Latince alfabeyi kendi amaçları için uygun bulmuş ve karşı çıkmamıştı).

Ancak, Türkiye'nin iki yıl sonra 1928'de Latin alfabesini kullanmaya başlamasından Stalin çok rahatsız oldu ve bu Latin alfabesini dünyadaki bütün Türklerin birleşebilmesine bir araç olabileceğinden kuşkulandı. 1934-1938 arasında binlerce Türk aydını, şairi, yazarı, siyasi önderlerini öldüren veya Sibirya'ya sürgüne gönderen Stalin, çok rahat bir şekilde tek emirle SSCB'de Latin alfabesini kullanan bütün Türklerin alfabelerini birbirinden ayrı harfler taşıyan Rus Kiril alfabeleriyle değiştirdi (1938-1940).

Böylece, Stalin emeline erişmişti sonunda: çünkü hem ıslah edilmiş (Türk fonetiğine uygun) Arap alfabesi hem de Latin alfabesi bütün Türk lehçeleri için ortak hazırlanmıştı, Rus Kiril alfabesi ise her bir lehçeye ayrı ayrı uygulanarak ortaklık ve birlik bozuldu.

1924'ten sonra Türklerin Türk ve Türkistan kelimelerini de milli kimlik ifadesi olarak kullanmaları yasaklanmış, her bir Türk boyuna "sizler ayrı ayrı milletsiniz, sizlerin kendi ana dilleriniz var, bu diller de Kazak, Kırgız, Tatar, Özbek ve başka adlaradır, sizler Türk değilsiniz, Türkler yalnız Türkiye'de yaşayanlardır telkini yapıldı okullarda, fabrikalarda, evlerde ve Türklerin beyinleri tam anlamıyla yıkanmaya çalışıldı. Türk aydınların çoğu 1934-1940 arasında sindirildi, onlara Pan-Türkist damgası vuruldu, hapsedildi, sürüldü ve yok edildi.

En büyük darbe ise Özbek Türklerine vuruldu, daha bütün Türkler için tek bir Ortak Latin alfabesi kullanılırken, Özbekçe için 1934'te büyük bir değişiklik yapılarak Özbeklerin yazı dilinden ı, ö, ü gibi 3 önemli ünlü sesi kaldırıldı. Gerekçe olarak "Özbeklerin dili Farslaştığı için onlara ı, ö, ü harfleri gerekmez!" denildi ve Özbek dalcilerine "sizler sakın ı, ö, ü seslerini kullanmayın ve halkınıza ve öğrencilere Özbekçede bu sesler yoktur, deyin" denildi. Bu konuda Moskova'ya en büyük hizmeti de ünlü Rus Türkolog'u A. Kononov yaptı, Kononov Özbek grameri hazırlayarak "Özbeklerin dili artık Farslaşmış, ses uyumunu kaybetmiş ve 3 Türk ünlüsünü yitirmiştir" diyerek Türkoloji'ye de, Türklüğe de en büyük darbeyi vurmuştur! Ben Türkoloji konferanslarında Kononov ile karşılaştığımda bunu onun yüzüne karşı açıkça söyledim.

İşte Türklere karşı uygulanan bu alfabe değişikliği aynı zamanda geniş çerçeveli Sovyet Milletler Politikasının bir parçasıydı. Ta Lenin ve Stalin'den başlayarak bütün Sovyet yöneticileri Türklerin Türklük ülküsüyle bilinçlenmemesi için uğraş verdiler.

Şimdi bugüne gelelim: Sovyet sonrası dönemde gerek Rusya Federasyonu içinde yaşayan ve çeşitli özerk cumhuriyetlere sahip Türkler ile Azerbaycan ve 5 Türkistan cumhuriyetinde yaşayan Türkler aydınları arasında iki görüş bugün kıyasıya çarpışmaktadır: bir yanda eski Sovyet etkisinde kalmış ve her Türk boyunun ayrı ayrı milletler olduğuna inananlar ile şimdiki ayrı ayrı boy gerçeğini kabul etmekle birlikte Türklerin kültürel düzeyde ve daha sonra ekonomik ve siyasi alanlarda da birleşmeleri gerektiğini, çünkü bütün Türk boylarının geçmişte ortak kültürel ve tarihsel bağlara sahip olduklarını bilenler.

Genel olarak söylersek, bütün Türk boyları halk düzeyinde birbirilerine ve özellikle Türkiye ve Türkiye Türklerine içten sevgi duyuyorlar. Ancak şu anda çeşitli Türk cumhuriyetlerinin başında oturanlar ise bu konuda oldukça çekingenler, bazılarında Türklük bilinci yok, bazılarında biraz var, ancak hepsi kendilerinin ve ailelerinin geleceğini öncelikle düşünüyorlar. Aydınlar ise, aralarında bölünmüşler, bazıları ülkelerinde demokratikleşme olmaması dolayısıyla oldukça hayal kırıklığına uğramışlar, hatta bazıları demokrasiden umutlarını keserek bazı aşırı dinci grup ve akımlarını desteklemeye başlamışlar.

Sovyetler her bir Türk boyuna 1938'de ayrı ayrı Rus Kiril alfabeleri uyguladıkları için, şimdi Rusya Federasyonu içindeki bir çok Türk özerk cumhuriyeti ve bağımsız cumhuriyetler Latinceye de geçerken birbirinden ayrı alfabelerle geçecekler. Eski Türkmenistan diktatörü Saparmurat Niyazov hayattayken kendi kafasına göre dolar ve İngiliz para birimi Pound'un sembollerini içeren gülünç bir Latin alfabesi kabul etmişti, daha sonra o gülünç harfler değiştirildi. Özbekistan ise, tarihin en acayip ve akıl almaz Özbek Latin alfabesini onayladı. Bu Özbek Latin alfabesinde İngilizcenin imlası esas alındı: ş harfi sh, ç harfi ch gibi çift harflerle karşılandı. 1934 ve 1938'de yapıldığı gibi Özbek alfabesinde 3 önemli Türk ünlü sesi olan ı, ö, ü için ayrı harf konulmadı. Normal Özbekçe a ünlü sesi o harfiyle karşılanırken, o ve

ö ünlü sesleri içinse o' (o'nun yanında apostrof), u ve ü ünlü sesleri için de tek bir u harfi konuldu. Genizden çıkan hırıltılı ğ ünsüz sesi içinse g' çift harfi kullanıldı.

Bugünkü siyasi ortam şu anda ortak bir Latin alfabesine geçmeye uygun değil, çünkü her bir Türk topluluğunun veya cumhuriyetinin başındaki siyasi önder kendi bölgesini bir derebeyi gibi yönetmek ve tek adam olmak istediği için Türk boyları aydınları ve dilcilerinin bir araya gelerek, kafa kafaya vererek ortak bir Latin alfabesi strateji hazırlamalarına izin vermiyorlar. Bundan yararlanan Putin Rusya'sı da her biriyle tek tek uğraşarak Türklerin bir araya gelerek ortak akıl üretmesine imkan vermemek için her türlü fitne fesadı sürdürüyor. Tataristan Latin alfabesini onayladı, ancak Rusya Federasyonu buna karşı çıktı.

Çeşitli Türk boyları arasında samimi Türkçü aydınların da sayısı az değil, şu andaki siyasi baskılar dolayısıyla seslerini çıkaramıyorlar, ancak günden güne güçleniyorlar. Umudumuz onlarda ve onların yetiştireceği genç kuşaklarda.

Türk boyları açısından Sovyetler dönemi (1920-1991) çok ağır, güç ve kanlı bir dönemdi. Ancak, şimdiki otoriter ve totaliter düzenden demokrasiye geçiş dönemi de az ağır ve az güç dönem değil, bu dönemin de çeşitli güçlükleri ve sıkıntıları var, aydınların, dilcilerin çoğu özgürce hareket edemiyor ve düşüncelerini açıkça dile getiremiyorlar, basın, radyo, televizyon yayınları devletin sıkı kontrolü ve sansürü altında, basının büyük bir bölümünü şu andaki siyasi liderlerin aile fertleri kontrol ediyor.

Bu yüzden Ortak bir Türk Latin alfabesi konusu bugün de siyasi bir konudur, buna karşı çeşitli iç ve dış odaklar (başta Rusya) engel olmaya çalışıyorlar.

Ancak, eninde sonunda böyle ortak bir Türk Latin alfabesi olacaktır. Sayın Kemal Üçüncü hocamızın da çok doğru dediği gibi, Ortak Latin alfabesi derken yalnız 34 harfli olması gibi bir koşul da yoktur ve Türkiye'nin kendi Latin alfabesine yeni harfler eklemesine de gerek yoktur. Başka Türk lehçeleri için onların kendi lehçelerine göre ek harfler olacaktır. Önemli olan Türkiye'deki Latin alfabesiyle ortak harfler başka Türk lehçelerinde de ortak olsun ve onlarda 3-4 harf fazla olabilir.

*Prof. Dr. Kocaoğlu, *Michigan State University, Michigan/ABD.*

Yayımlandığı yer: <http://www.haberkademi.net/2012/haberoku.aspx?hbr=16661>